

هرمنوتیک، کتاب و سنت

(فراخوان تفسیر وحی)

محمد مهدی شبستری

تهران ۱۳۹۹

- سرشناسه : مجتهد شبستری، محمد، -۱۳۱۵
- عنوان و نام پدیدآور : هرمنوتیک، کتاب، و سنت: (فرآیند تفسیر وحی) / محمد مجتهد شبستری.
- وضعیت ویراست : [ویراست؟].
- مشخصات نشر : تهران: کتاب رایزن، ۱۳۹۷.
- مشخصات ظاهری : ۳۰۰ ص.
- شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۶۲۰-۵-۰۰
- وضعیت فهرست نویسی : فیا
- آدرس : ویراستهای قبلی کتاب حاضر توسط انتشارات طرح نو در سالهای مختلف منتشر شده است.
- نویسنده : کتابخانه
- عنوان : فرآیند تفسیر وحی.
- موضوع : تاویل
- موضوع : Hermeneutics-- Religious aspects - Islam
- موضوع : تفسیر
- موضوع : Qur'an -- Criticism, interpretation, etc
- موضوع : اجتهاد و تقلید
- موضوع : Ijtihad and taqlid*
- رده بندی کنگره : BP۴۰۰/۲/م۳۵۳ ۱۳۹۷
- رده بندی دیویی : ۲۹۷/۱۷۱
- شماره کتابشناسی ملی : ۵۵۸۳۷۶۷

اندریشه در فقه و اسلامی ۱

هرمنوتیک، کتاب و سنت

(فرآیند تفسیر وحی)

محمد مجتهد شبستری

انتشارات کتاب رایزن

شمارگان: هزار نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۶۲۰-۵-۰۰

چاپ اول ناشر (چاپ دهم): تهران، ۱۳۹۹

نشانی: نیاوران، بعد از سه راه یاسر، خانه فرهنگ دلووار

تلفن: ۰۲۱-۲۲۴۴۶۸۱۸

بها: ۵۰۰۰ تومان

نقش: پشت جلد: گل مریم، اثر مرجان نعمتی

بارنما: www.rayzanbooks.com

پست الکترونیک: info@rayzanbooks.com

همه حقوق مادی و معنوی این اثر، اعم از محتوای مطالب و طرح، موجب قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان محفوظ است. هرگونه استفاده بازرگانی از این اثر، اعم از زیراکس، بازنویسی، ضبط، و انتشار در فضای مجازی، به هر صورت دیگر، بدون اجازه مکتوب ناشر کلاً و جزئاً ممنوع و قابل پیگرد قانونی است.

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

فهرست

۱۱	پیشگفتار
۱۵	بخش اول: پیش‌فهم‌ها، علائق و انتقادات مفسران وحی
۱۷	۱. فرایند فهم متون
۳۷	۲. وحی خداوند و دانش انسان
۴۵	۳. پیش‌فهم‌های فقیهان، جاودانگی احکام دین، تشخیص موضوعات
۵۱	۴. پیش‌فهم‌های فقیهان و ثبات یا تغییر موضوعات احکام دین
۵۹	۵. با علم فقه نمی‌توان نظام تأسیس کرد، اما می‌توان به بررسی پرسش‌ها پاسخ داد
۶۹	۶. آراء و فتوای سیاسی فقیهان
۷۷	۷. پیش‌فهم‌ها و علایق و انتظارات فقیهان و مسائل جامعه و حکومت
۸	۸. انتقادپذیری نظریات و فتواهای دینی، مشارکت همگان در شکل‌گیری فتواهای
۹۳	دینی، ضرورت آزادی بحث و انتقاد درباره دین
۹	۹. پیش‌فهم‌های عمده مفسران وحی اسلامی از اهل حدیث و اشاعره تا معتزله و رافضی‌متأخران، چون
۱۰۱	مرحوم طباطبایی
۱۲۹	۱۰. معناهای متفاوت «سخن و حیانی» نزد متألهان مسلمان
۱۳۹	۱۱. پیش‌فهم‌های فقیهان و فتوای اقتصادی آنان
۱۴۹	بخش دوم: نقد، اصلاح و بازسازی اندیشه دینی
۱۵۱	۱۲. بازسازی تفکر دینی چیست؟
۱۵۹	۱۳. تحول مفاهیم مذهبی در بستر زمان
۱۶۵	۱۴. متون دینی و جهان‌بینی نقد تاریخی

۱۷۳	۱۵. نقد تفکر کلامی سنتی در اسلام معاصر
۱۸۳	۱۶. چرا باید اندیشه دینی را نقد کرد؟
۱۹۵	۱۷. وحی و آزادی عقلی انسان
۲۰۷	۱۸. اجتهاد به مثابه جمع میان اصول ابدی و تغییرات اجتماعی
۲۱۵	پیوست ۱
۲۴۵	پیوست ۲
۲۶۵	پیوست ۳
۲۷۹	نمایه

www.ketab.ir

پیشگفتار

موضوع کتاب حاضر این است که مفسران وحی اسلامی همیشه بر اساس پیش فهم‌ها، علائق و انتظارات خود از کتاب و سنت مفسران پرداخته‌اند؛ بدین جهت نام این کتاب را «هرمنوتیک، کتاب و سنت» (فرآیند تفسیر) گذاشته‌ایم. در این کتاب با این مسئله کاری نیست که کدام مفسر و کدام فقیه درست تفسیر کرده و یا فتوای صواب داده و کدام یک راه خطا پیموده است. داوری درباره‌ی درستی و نادرستی تفسیرها و فتواها موضوع دیگری است و به علم تفسیر و علم فقه مربوط می‌شود. مقصد از بدین کتاب تنها بررسی چگونگی‌ها و سازوکار «عمل» تفسیر و اجتهاد فقهی است که منجر به اقدام بر داوری درباره‌ی آن محتواها است.

در محافل علمی دینی ما هنوز این فکر رواج دارد که می‌توان و یا حتی باید با ذهن خالی از هرگونه پیش فهم و علاقه و انتظار به تفسیر کتاب و سنت پرداخت. طرفداران این فکر چنین کاری را نه تنها ممکن می‌دانند بلکه آن را واجب می‌شمرند و شرط حفظ خلوص معنا و مفاد کتاب و سنت می‌دانند. این فکر موجب شده است از پیش فهم‌ها و پیش دانسته‌ها و علائق و انتظارات ویژه‌ای که فهم و افتاء هر مفسر و فقیه را جهت می‌دهد به کلی غفلت شود و این گمان بر ذهن‌ها مسلط شود که تفسیر و اجتهاد تنها بر مباحث علم لغت و اصول

استوار می‌گردد و دیگر دانش‌های بشری در شکل‌گیری و محتوایی آن فتواهای دینی نقشی بازی نمی‌کنند.

این تصور نادرست به این نتیجه منتهی شده که عامل اصلی اختلاف آراء و فتواها که همان تفاوت پیش‌فهم‌ها و علائق و انتظارات است از نظرهای پنهان بماند و در این باب تنها به عامل درجه دوم یعنی اختلاف در مباحث و مبانی علم اصول توجه شود. در دو سده اخیر مباحث و مبانی علم اصول هر چند وقت یک‌بار وسیله دانشمند اصولی برجسته‌ای ژرف‌نگری و تنقیح شده و تکامل پیدا نموده است اما ارتباط دانش فقه و اصول با سایر دانش‌ها اصلاً مورد توجه و بحث و بررسی قرار نگرفته است. در چنین فضای فکری، وقتی نظریه و فتوای یک عالم دینی را ارزیابی می‌کنند تنها به نقد مبانی اصولی و چگونگی استدلال وی می‌پردازند و هیچ‌کس سراغ مبانی فلسفی، کلامی، انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی و... که پیش‌فهم‌های نخستین و علائق و انتظارات مفسر و فقیه را درباره کتاب و سنت به‌وجود آورده‌اند و به‌استنباط وی جوت داده‌اند، نمی‌رود و درباره آن‌ها بحث و انتقادی نمی‌کند.

کوشش ما در این کتاب این است که با روشن شدن از این غفلت زیان‌بار که خسارت‌های علمی و عملی فراوان در زندگی مسلمانان به‌وجود آورده است گامی گرچه کوچک، برداریم. این کتاب در خدمت این مقصود قرار دارد. بخش عمده مطالب این کتاب مجموعه‌ای از تأملات و بررسی‌های اینجانب درباره چگونگی شکل‌گیری اندیشه اسلامی است که از ده سال پیش تاکنون آن‌ها را به‌صورت مقاله‌ها و یا مصاحبات و سخنرانی‌ها در نشریات علمی و فرهنگی کشور منتشر کرده‌ام؛ بخشی از مطالب کتاب نیز رد یکی از نیمسال‌های تحصیلی برای دانشجویان فوق‌لیسانس گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشکده الهیات دانشگاه تهران تدریس کرده‌ام. موضوع همه این مباحث و بررسی‌ها نشان دادن ارتباط آراء و فتواهای مفسران و فقیهان با پیش‌فهم‌ها و علائق و انتظارات آنان است.

با طرح این مباحث با روشی تحلیلی، می‌خواهیم نشان دهیم که تفسیر و اجتهاد عالمان دین اسلام نیز مشمول یک اصل کلی از دانش Hermeneutik یعنی «ابتناء تفسیر و فهم متون بر پیش‌فهم‌ها، علائق و انتظارات مفسر» بوده است و استثنایی در کار نیست. سپس می‌خواهیم توجه عالمان دین را به این مسئله بسیار مهم جلب کنیم که تنقیح تمام‌عیار پیش‌فهم‌ها، علائق و انتظارات مفسران و فقیهان در هر عصر، شرط اساسی و اصلی هرگونه تفسیر و افتاء قابل قبول است و تکامل دانش دین بدون این بازنگری و تنقیح میسر نیست؛

برون شدن جهان اسلام از مشکلات نظری و عملی که تمدن پیچیده امروز برای آن به وجود آورده تنها با این بازنگری و تحقیق ممکن می‌شود.

نخستین مقاله این کتاب یعنی «فرآیند فهم متون» به منزله کلید فهم مطالب این کتاب است. در این مقاله چند موضوع اساسی و عمده از آنچه امروز تحت عنوان دانش فهم تفسیر متون مطرح است با کمال اختصار و با استناد به نظریات برخی از دانشمندان هرمنوتیک توضیح داده شده است. مطالب این کتاب هنگامی به درستی فهمیده می‌شود که خواننده گرامی نخست آن مقاله را به دقت مورد توجه قرار دهد.

کتاب به بخش تقسیم شده است. بخش اول به بررسی نقش و تأثیر پیش فهم‌ها، علائق و انتظارات سرنان در تفسیر وحی اختصاص دارد. بخش دوم حاوی موضوعاتی پیرامون نقد و اصلاح و بازسازی اندیشه دینی است. موضوعات هر دو بخش مسائل عمده فرایند تفسیر وحی را تشکیل می‌دهد. دو بیوست نیز که به موضوعات کتاب مربوط است در پایان آورده شده است. از دوست و همکارم، جناب آقای حسین پایا مدیر محترم انتشارات طرح نو که نشر این کتاب را بر عهده گرفتند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم.

محمد مجتهد شبستری

آبان ماه ۱۳۷۵